

Александра Фостиков*

Историјски институт
Београд

ДУБРОВАЧКО ПИСМО ВЕЛИКОМ ВОЈВОДИ САНДАЉУ О ИСПЛАТИ МОГОРИША**

1406, новембар 20.

Сажетак: Писмо Дубровника великом војводи Сандаљу, настало поводом наплате могориша за 1406. годину, састоји се од два различита акта: писма упућеног Сандаљу и концепта, који је требало да му послужи као образац за веровно писмо о потраживању овог трибута. Као и обично, Дубровчани су отезали да исплате доходак, без поштовања процедуре, која је захтевала постојање акта о његовој потражњи, у одређеној форми.

Кључне речи: Сандаљ, могориш, Босна, Дубровник, концепт, Толиша.

Опис и ранија издања

Писмо Дубровника великом војводи Сандаљу није сачувано у оригиналу, већ као копија документа у књизи *Писма и упутства*, словенског канцелара Руска Христифоровића (*Lettere e commissioni di Levante I, f. 67*)¹, која се налази у Државном архиву у Дубровнику. Ово издање приређено је на основу снимка направљеног у Државном архиву у Дубровнику.²

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски I*, 82, док. 152; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 271, док. 289.

* Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

¹ О серији *Lettere e commissioni di Levante* и зборнику дубровачких аката које је исписао Руско Христифоровић, видети: Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ 22 (1910) 579–581; Ст. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку. Књига I. О изворима*, Београд 1937, 22, 32.

² Захваљујемо овој архивској установи на предусретљивости.

I

+ Главномъ и вел' можномъ³ г[оспо]д[и]нъ Сан`далю⁴ по
 м(и)л(о)сти б(о)жиши великомъ вокводи |2| рѣсага босанскога⁵
 5 удь владѣцѣтагѡ гр(а)да Дѣбровника кнеза властель и удь въсе |3|
 Ѡпкине срьдчно поздравлѣник. Почтена ваша любавь да зна крь к
 намь |4| прихѡди⁶ жѣпан Толиша по могѡришь, али намь удь ваше
 любве затѡ |5| листь не донесе. И затѡ пошлите кѣди вамь драгѡ
 да га ѣзмъ. И ако ти к |6| м(и)л(о)сть хѡтѣли бисмо⁷ да листь
 кои кѣте удь ваше стране послать бѣде |7| ѣписань какѡ то⁸ тѣи
 10 кои к ѣндт(ь)рь сега листѣа. Я за Ивана свит(а)ра и за |8| Янтѡна
 трѣмьбѣташа цѡ намь Толиша гѡвори разѣмѣсмо и нѣмъ |9|
 удьговорисмо. +

|10| + м(ѣ)с(ѣ)ца⁹ нѡкм(ь)врига .к. д(ь)нь.

II

|11| + Ѡдь вокводе Сан`дала¹⁰ кнезъ и Ѡпкинѣ и властелем(ь)
 15 владѣцѣтагѡ гр(а)да |12| Дѣбровника. Властеле да знате крь послахъ
 кь вамь мога |13| члов(ѣ)ка ѣ име да ми дасте могѡришь како
 ви к г(оспо)д(и)нь |14| краль Тврьтко по своемь листѣ ѣписаль. Да

*** Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

³ вел' можномъ, чита Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 271, бр. 289. Како је о неким општим разликама, попут чињенице да је М. Пуцић углавном рашчитавао и разрешавао скраћенице, за разлику од Љ. Стојановића, као и о начину издавања и читања ових двају аутора, већ писано, оне нису овде донете као разлике у читању. О томе видети: *ЕСИ*, 20–21, 30–31 (Р. Михаљчић), 655–656 (С. Ћирковић). На осталим местима цитиран је само аутор чије се читање разликује од нашег.

⁴ Љ. Стојановић: Сан`далю.

⁵ Љ. Стојановић: бо`анскога.

⁶ Љ. Стојановић: прихѡди.

⁷ М. Пуцић: хѡтѣлибисмо.

⁸ Љ. Стојановић: какѡто.

⁹ Овде ни М. Пуцић, ни Љ. Стојановић не разрешавају скраћеницу за реч месец, при чему М. Пуцић оставља, док Љ. Стојановић додаје натписано с. Иначе, реч месец се може различито рашчитати, видети: А. Фостиков, *Четири писма босанског краља Стефана Дабиче Дубровачкој општини у вези босанских доходака*, *ССА* 7 (2008) 131, нап. 4. Исто у реду 16, 17. Ипак сматрамо да је овде у питању облик м(ѣ)с(ѣ)ц, који се јавља често у дубровачким актима, као и актима војводе Сандаља. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 332, док. 338; I–2, 168–169, док. 742.

¹⁰ Видети нап. бр. 4.

ми га дасте по закон⁸ |15| како по се к възда давалъ в Михулю
днѣвѣ. И ввози за г дище |16| лѣтѣв рожьдства Хр(и)с(то)ва .ч.8. и
20 .5. м(ѣ)с(е)ца¹¹ септемьвриа.
|17| + Писа се вви листъ м(ѣ)с(е)ца¹² д(ь)нь.

Превод писма

I

+ Славноме и велможноме господину Сандаљу по милости Божјој великом војводи русага босанског од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од целе Општине срдачан поздрав. Да зна Ваша поштована љубав да нам је дошао жупан Толиша по могориш, али нам од ваше љубави зато лист није донео. И зато пошаљите када Вам буде драго да га узму. И ако ти је милост, волели бисмо да лист који ћете од ваше стране послати, буде написан као овај који се налази унутар овог листа. А за Ивана свитара и за Антона трумбеташа што нам је Толиша казао, разумели смо и одговорили смо му.

+ Месеца новембра, двадесетог дана.

II

+ Од војводе Сандаља кнезу и Општини и властели који владају градом Дубровником. Властело, да знате да сам Вам послао свог човека по имену ... да ми дате могориш како вам је господин краљ Твртко¹³ у свом листу написао. Да ми га дате по закону како се вазда давао на Михољдан, месеца септембра, а ово за годину (дана), 1406. годину од рођења Христова.

+ Писа се овај лист ... месеца ... дана.

Дипломатичке одлике

Писмо Дубровника великом војводи Сандаљу, настало поводом наплате могориша, за 1406. годину,¹⁴ састоји се из два различита акта: дужег писма упућеног Сандаљу (I) и краћег, концепта (II), који је требало да му послужи као образац за веровно писмо о потраживању овог трибута.

¹¹ Видети нап. бр. 9.

¹² Исто.

¹³ Овде се мисли на краља Твртка II.

¹⁴ О исплати могориша Сандаљу скоро је детаљније расправљао Е. Куртовић, видети: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 372–374 (са изворима и старијом литературом).

(I) Писмо Сандаљу састављено је по уобичајеном дубровачком обрасту, уз пуно епитета у обраћању, који речито сведоче о његовом тренутном статусу¹⁵. Након симболичке инвокације, следе инскрипција¹⁶, интитулација¹⁷ и салутација, на које се наставља текст. Експозиција из које сазнајемо да је осим питања дохотка, Сандаљев посланик, жупан Толиша, боравио у Дубровнику и неким другим послом,¹⁸ овде је уско повезана са диспозицијом, која садржи углађен одговор о потреби писаног акта, једино валидног, за исплату трибута. На крају текста налази се поново симболичка инвокација, која се понавља и испред датума.

Акт је датиран само даном (забележен словом ћирилице одговарајуће нумеричке вредности) и месецом (исписан словима).¹⁹ Годину сазнајемо из текста приложеног формулара.

(II) Како је сам концепт образац који је Сандаљ требало да прати скоро *од речи до речи*²⁰, његова анализа указује на важне елементе, које је такав документ требало да садржи: интитулацију, инскрипцију, експозицију са диспозицијом, као и датум. Овде се симболичка инвокација налази на почетку формулара, као и испред датума. Из текста сазнајемо не само да је краљ Твртко II о истом питању већ доставио одлуку,²¹ већ

¹⁵ Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 420–427.

¹⁶ Оваква инскрипција јавља се у писмима Дубровника Сандаљу почевши од августа 1404. Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 159.

¹⁷ Овакав облик интитулације преовлађује у дубровачким актима од краја XIV века. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 115, 118.

¹⁸ Чињенице везане за поменути личности нису ближе познате. Судићи бар по именима, а посебно Антона трумбеташа, изгледа да су у питању били Дубровчани, који су очигледно били у неком, вероватно пословном односу са војводом Сандаљем, а можда и у његовој привременој служби. О територијалним миграцијама трговаца и занатлија, а посебно забављача, попут свирача, у оба правца, постоји мноштво података. В. Nilević, *Prilog muzičkom životu srednjovjekovne Bosne*, *Historijska traganja* 5 (2010) 113–117 [= *Zvuk (Jugoslovenski muzički časopis)* 2 (1980) 72–73]; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 389–394. Ипак остаје отворено питање какав је био њихов међусобни однос, у односу на чињеницу да се овде помињу заједно, без додатног објашњења, као и да је изгледа један од њих музичар, а други занатлија.

¹⁹ Датум без године често је навођен у приватним актима. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 35

²⁰ Од *речи до речи* очекивало се да се образац испуни и у случају владара. Тако се на крају формулара наводи чак и датум, са празнинама, које је Сандаљ требало само да попуни. Свакако и у овом случају могло је да дође до одређених одступања. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 157 (1933) 32–33.

²¹ Тиме се истиче позиција босанског владара као фактора који одређује ко при-
ма могориш. Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 373.

и да је у питању могориш за текућу, 1406. годину, који је требало да се исплати на Михољдан²² те године, што непосредно указује и на годину датирања самог документа. У датуму везаном за исплату могориша наводе се дан (временски одређен називом празника), месец (словима) и година (забележена словима ћирилице)²³, а новоди се и начин рачунања времена (од рођења Христовог). На крају формулара налази се датум у ком се, као и у самом писму Сандаљу, наводе само дан и месец, са празнинама за накнадно записивање тачног дана и назива месеца.

Осим бројних историјских чињеница, овај акт, а посебно концепт упућен Сандаљу, извор је за додатно запажање о датуму исплате могориша, о ком постоје извесна неслагања у историографији.²⁴ Иако је М. Динић сматрао да мишљење К. Јиречека о исплаћивању могориша на дан Св. Михаила, 29. септембра, није у потпуности релевантно, оспоравајући га прераним или нешто каснијим исплатама,²⁵ овај концепт, у ком сами Дубровчани изричито наводе Михољдан као рок који се *вазда* поштовао, а који је М. Динић изгледа испустио из вида²⁶, управо иде у прилог мишљењу К. Јиречека.

Просопографски подаци

Толиша, жупан, 56 (страна), 5, 10 (ред у издању) – истакнути босански властелин из Хума, човек, повереник и посланик војводе Сандаља. У име свог сениора боравио је више пута у Дубровнику, ради подизања могориша и као дипломата.

²² Дан Св. Михаила пада 29. септембра.

²³ Видети нап. бр. 11.

²⁴ Главни представници два различита става су К. Јиречек и М. Динић, видети: К. Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1988², 216; М. Динић, *Дубровачки трибути. Из српске историје средњега века*, Београд 2003, 717 [= М. Динић, *Дубровачки трибути. Могориши, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијун браће Властковића*, Глас СКА 168 (1935) 203–257].

²⁵ М. Динић је био делимично у праву када је реч о чињеници да се рок мењао. Ипак раније или касније исплате, како је и сам показао бар у питању других трибута, нису биле ништа необичне, а у појединим случајевима неки трибут исплаћиван је и за неколико година одједном. М. Динић, *Дубровачки трибути*, 712–754 (на више места). Такође не може се прихватити ни релевантни став М. Динића о помену других празника поводом исплата, пошто је општепознато да се само датирање не само правне радње, већ и самих докумената, често вршило навођењем празника уместо редног дана. Упореди: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 32.

²⁶ М. Динић наводи да се Михољдан наводи изричито као рок само двапут: 1402. и 1450. године. М. Динић, *Дубровачки трибути*, 717, нап. 24.

Литература: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 162, 372–373, 379, 421, 441, са изворима; А. Смиљанић, *Босански жупани у XV вијеку*, Зборник за историју БиХ 6 (2009) 32.

Иван свитар, 56, 9 – личност непозната из других извора. Судаћи према овом документу, у питању је занатлија, произвођач свита, који је био у пословној вези са војводом Сандаљем. Назив овог занимања јавља се и као презиме.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 271, бр. 289.

Антон трумбеташ, 56, 9–10 – личност непозната из других извора. Изгледа да је као и Иван био у пословној вези са Сандаљем. Његово занимање – трубач, било је цењено и често се помиње у вези са различитим светковинама тог времена, а јавља се и као презиме.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 271, док. 289.

Литература: *Речник српскохрватскога књижевног језика* 6 (С–Ш), Нови Сад, 1976, 317.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене следеће установе и појмови: **господин** (ГПБ, 1, 2, 3), **милоост** (ГПБ 3), **војвода**, **велики војвода** (ГПБ 2), **русаг** (ГПБ 1, 3), кнез у Дубровнику (ГПБ 1–3), **властела у Дубровнику** (ГПБ 1–3), **жупан у Босни** (ГПБ 2), **лист** (ГПБ 1, 3), **човек** (ГПБ 3), **закон** (ГПБ 3, према регистру). Такође о овим појмовима видети и ССА 10 (2011).

Aleksandra Fostikov

Institut d'Histoire

Belgrade

**LETTRE DE RAGUSE ADRESSEE AU GRAND VOÏVODE
SANDALJ AU SUJET DU VERSEMENT DU MOGOROŠ**

1406, Novembre 20

Résumé

Ce courrier de Raguse à l'attention du grand voïvode Sandalj, et adressé à l'occasion du versement du mogoroš pour 1406, se compose de deux actes différents: une longue lettre adressée à Sandalj (I) et un bref concept (II) qui devait servir de modèle au voïvode pour la rédaction d'une lettre d'accréditation (pouvoir) aux fins de procéder au recouvrement de ce tribut. Ces documents attestent le fait que la demande de paiement doit être étayée par au moins deux actes : une lettre d'accréditation du souverain et une lettre d'accréditation du créancier. En l'occurrence, alors que la lettre de Raguse adressée à Sandalj précise le besoin d'un acte écrit attestant du tribu à recouvrir, en tant que seule forme valide pour ce faire, le concept joint précise toute l'importance du roi de Bosnie en tant qu'étant celui qui décide de celui qui est habilité à percevoir le mogoroš.

Mots-clés: Sandalj, mogoroš, Bosnie, Raguse, concept, Toliša.